

ACC. N:R M. 15366: 1-16.

Landskap: Skåne Upptecknare: Gustaf Appelberg, ~~Skåne~~
Härad: N. Åsbo Berättare: " "
Socken: Oderljunga Berättarens yrke: f. d. ämneslärare
Uppteckningsår: 1961 Född år 1872 i Oderljunga

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Butikshandel på landsbygden. s. 1-16.

LuF 95

27/6-61.

Butikshandel på landsbygden.

På landsbygden tillkom nog i regel den första handelsboden i själva bysköbyn, dit befolkning-
en hade ärenden av olika slag. Så var förhåll-
landet i min hemsocken, Odderbygge, numera
tillhörande Perstorp's storkommun. I min
barndom på 1880-talet var socknens enda pik-
tiga handelsbutik belägen i Odderbygge by, och
den finns fortfarande kvar där, och när den för-
längesedan började lura jag ingen vits. Den
lidens piksväg, Skelms-Grökholm över Röstänge,
gick genom hela socknen och på flera ställen,
där flera ortsvägar stötte till eller korsade lands-
vägen, öppnades nya butiker efter hand. Nuom-
rä finns det 5 handelsbutiker i den vidsträk-
ta socknen och alla ligger vid landsvägen. De

Luf 95

mera avlägsna byarna ha således gånget långt
väg till butikerna. En ny butik öppnades 1886
i Odeljunga kyrkoby. I Häljall, ca 5 km norr om
Odeljunga, där flera artsvigar stola till landvägen,
öppnades en butik 1888 och i Bälunge, ytterligare
ca 5 km norrut, där landvägen från Täckhult-
samhället mot Hälsjöholm korsar Isokobbs-
vägen tillkom en ny butik 1890. Senare liksom
1944 en ny butik i Ulf. Förutom från Odel-
junga fanns ingen butik förrän i Perstorp, av-
stånd ca 10 km och norr om Bälunge ingen
förrän i Soljunga.

Som ett gånstet lyfiskt stämpel på län-
komsten och utvecklingen av en butik på lands-
bygden vill jag närmare redogöra för län-
skondeln i Häljalls by. Ett flerstigt biträde

i en av de större affärerna i Örkelvinga,
som ansåg, att laget i Helgätt, där flera vä-
gar från de arlagena byarna stätte till lands-
vägen, borde vara bra för en butiks-handel, by-
de lokaler för butik och bostad i ett gammalt
hus, som kallades "Kvint" (Krogen), tydligen där-
för, att det tidigare här ha sålts vin av enk-
lare slag där. Affärerna gick bra, ty ägaren
var en duglig affärsman och gjorde sig myc-
ket omtyckt av kunderna. Men i slutet av
1890-talet flyttade han till Tyringe, då han
drog sig ha bättre möjligheter i ett större
samhälle. Han överlät butiken till en ung
lantbrukare från orten. Denne hade icke
samma förmåga att "ha folk" som den gamle
ägaren och handeln gick katastrofalt ill-

taka. Efter några år överlät han därför affären till en annan ung man från socknen, öfver han lantbrukarson. Denne, som snart gjorde sig omtyckt bland kunderna, drev snart fram rörelsen igen och efter några år fann han de gamla lokalerna för små och otidsenliga och byggde ett eget hus med moderna och pyntliga lokaler för butik och bostad. Företaget gick stadigt framåt och äges och skötes nu av hans son.

Startår.

När den första lanthandeln i kyrkobyggnaden startade för länge sedan, tror jag ingen nummer vet. Några slagliga butiker ha icke förekommit i socknen. Nu börjar tillätas gå bakvägen har oss förekommit undantagsvis, då ha

hken varit stängd och det gått något nödvän-
digt inköp för någon långväga kund.

System.

Samtliga butiker i socknen äro köpmans-
bodar.

Innehavare.

Samtliga innehavare av de efter 1870 till-
komna butikerna, med undantag för den i
Heljalt, voro från början bosatta i socknen
och hade sysslat med jordbruk eller hknan-
de. Den som började med lonthandeln i Bä-
linge, hade piggjänsel och blev skadad vid
maskinbröstning, på att hela högra armen
måste amputeras. Vänliga människors hjälps-
le komme, på att hon kunde starta butiken, och
hon skötte den utmärkt och hade snart stor om-

sättning. Butikshandeln bedrivs i alla buti-
kerna som huvudnäring. Oftast försöker nog den
blivande butikshandlaren skaffa sig någon bu-
tiksovana genom att någon tid arbeta i någon bu-
tik. I regel är han och måste ^{handelsmannen} vara kunnig
i bokföring, men det händer väl, att någon an-
litar sakkunnig hjälp för själva bokslutet. Han
har goda anseende och hans sociala ställning
är mycket god. Han tituleras och kläs sig som
den övriga befolkningen. Det händer nog kan-
ske, att någon inställsam individ tituleras
honom "grosshandlaren", men det tas knappast som
allvar. Att han har förhövandenfördrag, särskilt
kommunala, är rätt vanligt. Att handlanden
är eller har varit av särskild betydelse för
kyrkans utveckling kan jag knappast tro.

Lokal och inventarier.

När den första butikken någ ut, är det väl ingen som vet. Butikerna här i socknen ha i regel varit inrymda i ägarens eget hus, som ofta byggts med hänsyn därtill. Spårvägs butikken är i regel ett rum med ett tillhörande litet kontor samt lagerutrymmen, delvis i källaren.

I butikken fanns fört och framt disken med väg samt hyllor och dylikt för förvaring^{av} och skyttning med de gängbaraste varorna. Dessutom fanns vanligen några stolar för kunder, som väntade. På kontoret fanns skrivbord, samt några stolar och ibland en soffa. På lagret hyllor och andra anordningar för olika slags varer. På gården fanns också inga inventarier. Boddrake har jag aldrig hört talas om. Disken

var sitt stags långt och smalt bord mellan kunderna
och personalen med ledor och fack för varor på
personalens sida. Övriga gångbanor varor plac-
rades på hyllor på väggarna och ibland även på
dörken. Elektrisk ström infördes i juni 1918
och därefter ha butikerna allmänt elektrisk be-
lysnings, men tidigare använde man fotogen-
lampa. Eldstad var vanligen en kamin, men nu
finns ibland värmeledning. Matt, mål och vikt
enligt lag. De viktigaste varorna placerades i
ledor i dörken och på hyllor på väggarna, så att
de var lätt tillgängliga för butikspersonalen, var-
vid man också tänkte på deras skyddsvärde.
Belräffande hygien förekom i regel inga be-
krämlighetsinrättningar för kunderna.

Varuinköp och varusortering.

Varorna av olika slag inköptes genom grossist-
firmorna i städerna, som regelbundet sände
sina representanter ^{till} handlanderna för att ta
upp order och vidd nyheter. Förelagshandel fö-
rekommer icke i butikerna här. I den gamla ti-
den voro familjerna här i trakten i stort sett
självförsörjande. Man bakade, bredde smör
och ost, samt vävde linne och lög till kläder
i hemmen, varför varusorteringen i butikerna
huruvida sakligen omfattade kaffe, the, potatis, kryd-
or av olika slag, russin och pricken, vissa konser-
ver såsom anjovis och sardiner m. m. samt glas,
farstin och div. prydnadsartiklar m. m. Numera,
sedan hembakning, smörberedning, plakt och väv-
ning m. m. i allmänhet upphört i hemmen, för 9

var allmänt födoämnen av olika slag, vännade
och lagas m. m. i butikerna. Benämningen brann
och köpstadsvaror blev jag mig seke ha hört här.
Naturligtvis sökte lanthandlarna dra kunder
genom att t. ex. sälja särskilt gott kaffe m. m.,
men framför allt genom att föra goda varor och
hålla låga priser.

Personal.

Behöfvs köpmannen butiksbiträde var det
lätt att få rådarna bland bygdens ungdom. Bi-
trädet fick då börja som en portslös i butiken
och fick lön, då han blivit van vid arbetet. Han
fick naturligtvis arbeta de tiden, då affären var
öppen och var fri, då den var stängt. Gratifika-
tion eller övertidsersättning förekom nog väl
lön. Hade biträdet sitt hem i närheten hade han

och hemma, men ofta bodde och åt han hos land-
londen. Någon särskild benämning på byrådet
vet jag inte om. Oftast fanns endast ett butiks-
arbetsuppgiften var att hjälpa till i butiken
samt möjligen ståa den på kvällen.

Kundkretsen

Handelsområdet var ganska stort och omfat-
tade flera kringbyggande byar. Ett folk kom lång-
väga från andra trakter för att handla, tror jag in-
te var vanligt, de hade väl butiker på sin egen ort.
Ett trakters befolkning vid resor till staden pas-
sade på att göra en del inköp där, var nog vanligt.
På förbrukningsartiklar t. ex. kaffe och socker m.
m. köptes naturligtvis mest. Någon viss fördelning
av varuslagen på olika samhällsgrupper vet jag
inget om. De, som hade lång väg till butiken, köp-

Se nog litet mera åb gängen för att spara passarna.
 Några särskilda inhandlingsdagar blev jag inte för-
 rekomm. De flesta kunderna kommo nog skral
 för stängningsdags samt på lördagarna.

Hjinderservice.

De flesta varor slogs för rekalkiftet in i stru-
 ler, som biträdet själv gjorde efterhand som de be-
 hövdes, mera påsar i färdiga påsar. Hemsändning
 av varor förekom påsar. I många butiker förekom
 att kunder ibland trakterades med kaffe eller pot-
 verk. Barn fingo ofta karameller eller chokolad.
 Den vanliga butikstiden var kl. 8-20.

Betalning och bokföring.

Man betalade helst kontant men handel på ter-
 det förekom pått allmänt. Kredittiden varierade.
 Somliga betalade vid nästa besök, andra per månad

seer per 3 månader, och många dröjde äfven med
betalningen. Om det dröjde för länge med betala-
ningen, måste kunden krävas och eventuellt av-
stängas. Detta meddelades kunden antingen munt-
ligt eller per brev av handlanden. Någon gång blev
stämning nödvändig, varvid nog ibland pant kräv-
des. Att skulden betalades med dagsverken före-
kom nog sällan. Kreditgivning var värd att påmär-
ka ibland förlust för handlanden, men jag vet
inget fall, där det vässat hans ruin. De, som köpte
på kredit, betalade samma pris som kontantkun-
darna. Krediten var nog nödvändig för dem, som
hade periodiska inkomster, veckolönning för ar-
betare, och för lantbrukare då han fick in pengar
för försälda produkter. Att såta skulden prescri-
beras har jag inte förekom, om den kunde indrivas.

Att handla på kredit ansågs inte skamligt, om
vederbörande betalade i tid enl. överenskom-
melse.

Varorna prismärktes, vanligen med små pap-
perseklappar. Som chiffer användes oflast bokstä-
ver i handlarnas namn, där viss bokstav mots-
varade siffrorna 1-9. Att pruta var i den gam-
la tiden vanligt, nu förekommer det sällan. Pol-
letter har jag inte användes i butikerna

Embel bokföring användes vanligen. Dagkas-
san räknades och antecknades liksom kredit-
föresäljningarna och leverantörsfakturorna till-
varatogs och antecknades. Konkurrens förhåll-
ning givdes mellan trakterns och andra orters buti-
ker. Man sökte vinnas och behålla sina kunder
med bättre varor och billigare priser än konkurrens-

berna. Lomliga handlande lät nog frunta om sig för att få sälja, men det var ett knappast förlö-
ende. Gärav den jul försåm nog tällan, men en del
affärer brukade skänka kunderna en lättnad jul-
tröt.

Butikens funktioner utöver försäljning av
varor.

Butiken mottog och utdelade i regel föred
och tidningar. Naturligtvis stannade ofta kum-
derna och pratade, kanske för att få reda på ny-
heter och skratter, men det hela var alltid stä-
dat och oförargligt. Olaga försäljning av bränn-
vin eller öl försåm mto. Hjälp med skrivelser,
kopier och dylikt sköttes oflast av ardens näm-
deman. Åre för åren och ~~den~~ glas lånades ut till kum-
derna vid festligheter och kalas försåm ofta.

Handelsbodens inflytande på levnadsvanorna

Att klädedräkt, seder, heminredning eller lyf-

varors bruk i någon närmare grad påver-
kas ^{har} genom handelsbodens tillkomst, kan jag inte
lämna mig. Klaffe var redan i min barndom
vardagsvara här, fast många blandade upp det
med diverse surrogat. Användning av hemslöjds-
alster genom butikerna var nog påfallande.